

In dit artikel geven de auteurs, Jaap Buitink, Jan Ebskamp en Richard Groothoff, een verantwoording over het waarom en de kenmerken van het boek

'Moresprudentie. Ethiek en beroepscode in het sociaal werk'

ISBN 9789006952490

Prijs: € 33,50

Omvang: 274

Moreel beraad en moresprudentie: hard nodig voor professionalisering sociaal werker

Maatschappelijk werkers en andere sociaal werkers staan voor moeilijke beslissingen in hun werk. Zij helpen mensen in hun sociaal functioneren met als maatschappelijke opdracht om mensen zoveel mogelijk eigen verantwoordelijkheid te geven. Maar tegelijkertijd krijgen ze ladingen kritiek als ze nalieten verantwoordelijkheid af te nemen als er iets mis gaat in gezinnen. Ze krijgen ook te horen dat ze professionele autonomie hebben. Maar tegelijkertijd krijgen ze te maken met beleidsmaatregelen die soms haaks staan op professioneel verantwoord handelen.

Veel sociaal werkers geven aan dat het omgaan met dergelijke tegenstellingen en morele vragen en dilemma's in hun werk met cliënten en binnen hun organisatie niet gemakkelijk is. De auteurs van het boek 'Moresprudentie. Ethiek en beroepscode in het sociaal werk' signaleren dat sociaal werkers houvast zoeken in het omgaan met morele dilemma's. Zij menen dat meer aandacht voor morele oordeelsvorming en moresprudentie bijdraagt aan versterking van de professionaliteit van sociaal werkers en hen in de dagelijkse praktijk de gezochte houvast geeft.

Moresprudentie en nieuwe beroepscode

In haar voorwoord in 'Moresprudentie' wijst Lia van Doorn, lector *Innovatieve Maatschappelijke Dienstverlening*, er op dat sociaal werkers twijfels en onzekerheden ervaren in de confrontaties die zij in het werk aangaan. Maar ook dat er nog nauwelijks blauwdrukken bestaan voor hoe te handelen in bepaalde situaties. De sociaal werker staat voor de krachttoer om veelal zonder voldoende bagage en routine dilemma's in het werk aan te pakken. Dat gebeurt in relatieve stilte. *'Tenzij het misgaat en er doden vallen. Dan worden sociaal werkers die zich in een wespennest hebben gewaagd, aan de schandpaal genageld, voor de rechter gedaagd en persoonlijk aansprakelijk gesteld. De angst om in een volgende Savanna-zaak terecht te komen, kan gemakkelijk leiden tot handelingsverlegenheid.'*, aldus Lia van Doorn. Om die reden bepleit zij dat sociaal werkers - net als juristen binnen hun beroepsgroep leren van jurisprudentie - *moresprudentie* opbouwen en leren van casuïstiek.

Als auteurs van het boek ondersteunen we deze visie en gaven we het boek niet voor niets de titel *Moresprudentie*. Met als subtitel *'Ethiek en beroepscode in het sociaal werk'*. Het stimuleren van het doen aan (meer) morele oordeelsvorming en de noodzaak om moresprudentie op te bouwen waren belangrijke drijfveren voor ons om dit boek te schrijven. Als bijdrage aan de verdere professionalisering van de sociaal werker.

Om dat verder te versterken heeft uitgever *ThiemeMeulenhoff* een speciale website aan het boek verbonden - www.moresprudentie.nl -, waar we digitale studieopdrachten hebben geplaatst. Deze site biedt studenten en docenten een grote hoeveelheid vragen en opdrachten die een directe relatie hebben met de hoofdstukken in het boek.

Een andere drijfveer om dit boek te schrijven was het actuele feit dat de beroepscode voor de maatschappelijk werker is vernieuwd en er geheel nieuwe beroepscode's voor de jeugdzorgwerker en de sociaalagogisch werker zijn geschreven. Twee van de drie auteurs waren nauw betrokken bij de samenstelling van de nieuwe beroepscode's en hadden daarmee ook een speciale drijfveer om de tekst in de beroepscode's toe te lichten in het boek. De Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers (NVMW) autoriseerde de uitgever om de teksten van de beroepscode's te plaatsen.

Bij de realisatie van dit boek heeft de uitgever en hebben wij als auteurs ook op andere wijze constructief samengewerkt met de NVMW.

Bijzondere kenmerken

Naast de bijzonderheid dat het boek *Moresprudentie* met de titel een specifiek doel of ideaal nastreeft: het stimuleren van het opbouwen van moresprudentie, kent dit boek nog enkele bijzonder kenmerken.

Tot nog toe was het in boeken bijvoorbeeld gebruikelijk om de werkpraktijk (casuïstiek) aan ethische theorieën te koppelen. In dit boek bewandelen we ook de weg andersom: de realistische praktijk in de vorm van de meeslepende casus *Da Cunha* doordenken en uiteenrafelen. Als voorbeeld van het ontwikkelen van moresprudentie.

Zoals gebruikelijk besteden we in het boek aandacht aan gespreksmethoden om morele dilemma's te hanteren, zoals een 'stappenplan'. Maar we geven dit ook inhoudelijk een plaats vanuit de *Diskursethiek*; wij noemen dit – analoog aan het kenmerk van de sociaal werker - 'Dialogoethiek'. We geven hier een inhoudelijke verdieping aan, waarbij we ook aandacht geven aan de kwaliteit van gesprekstechnieken, bijvoorbeeld met de argumentatieleer. Met het inhoudelijk inkaderen geven we de mogelijkheid om het sociaal werk te plaatsen in de maatschappelijke en politieke context.

Dat de nieuwe beroepscode's ook nieuwe gezichtspunten opleveren maken we duidelijk in de hoofdstukken die gaan over de relatie met de eigen organisatie, met beroepsgenoten en met de samenleving. Gezichtspunten die de oude beroepscode's en boeken over beroepsethiek niet of minder belichtten. In de relatie met de organisatie is dat bijvoorbeeld het aspect van het omgaan met professionele logica en de professionele autonomie van de sociaal werker. In veel organisaties een bron van misverstanden, soms spanningen en ieder geval een actueel discussiethema. Een belangrijk aspect van de discussie is dat professionals hun eigen verantwoordelijk hernemen. Beroepsethiek, i.c. de beroepscode, speelt daarin een belangrijke rol en in het boek kiezen we duidelijk partij voor de professional en bieden hem inzicht en houvast om ook werkelijk als professional te functioneren.

Terwijl aan de relatie met de samenleving in het boek evenals (voor het eerst) in de beroepscode's een speciaal hoofdstuk is gewijd. We komen daar straks nog op terug.

Kader om werk op morele aspecten te kunnen analyseren

In het boek schetsen we in deel A een conceptueel kader, dat de sociaal werker nodig heeft om zijn werk op morele aspecten te kunnen analyseren en te beoordelen. Het beschikken over een (nieuwe) beroepscode garandeert net zo min ethisch verantwoord handelen als het bezit van een kompas de aankomst in de juiste haven zeker stelt. Een beroepscode zelf dwingt - met andere woorden - geen moreel handelen af. Om de beroepscode in te zetten voor morele oordeelsvorming en moresprudentie heeft de gebruiker een aantal vaardigheden en een

bepaalde grondhouding nodig. We beschrijven deze vanuit een filosofische achtergrond en ruime ervaring in de (gedwongen) hulpverlening. Zo illustreren we aan de hand van praktijksituaties onder welke hoek het *morele* zichtbaar wordt en we die kunnen onderscheiden van het *cognitieve* en het *subjectieve* aspect. Of: hoe achtereenvolgens de praktijk is te beoordelen, te beleven en waar te nemen.

Dialogoethiek

Moresprudentie kunnen we ontwikkelen aan de hand drie soorten weegschalen: drie normatieve theorieën die we op hun bruikbaarheid voor de praktijk onderzoeken: de *gevolgenethiek*, de *plichtethiek* en de *deugdethiek*. Daarmee voorzien wij ze van een bijsluiter met aanbevelingen en bijwerkingen.

Het sociaal werk opereert binnen wettelijke kaders die democratisch zijn gelegitimeerd. Tegelijk heeft zij oog voor het eigen karakter en leefstijl die cliënten kiezen met hun eigen waarden en normen. Natuurlijk kan hier een spanningsveld ontstaan zeker als het gaat om nieuwe leefvormen. Het sociaal werk hanteert deze spanning door zoveel mogelijk te voldoen aan de voorwaarden van een ideale gesprekssituatie of ideale dialoog en hiermee bij te dragen aan goed burgerschap. De moresprudentie die dit oplevert draagt bovendien – bijvoorbeeld via beroepsverenigingen en onderzoekscentra - bij aan democratisch gelegitimeerd beleid. Verder besteden we ook aandacht aan de publieke rol van het sociaal werk; de nieuwe beroepscode benadrukt deze rol, zoals hierboven al gezegd, voor het eerst met een apart hoofdstuk.

We sluiten het conceptueel kader af met een aantal werkvormen, zoals het socratisch gesprek en moreel beraad. We werken enkele probleemgeoriënteerde gespreksmethodes uit aan de hand van casussen. Dat doen we met bijvoorbeeld het 'stappenplan', het 'dilemmagesprek' en het 'moreel beraad'. Aansluitend op de deugdethiek leert de sociaal werker hoe hij het socratisch gesprek in verschillende vormen kan hanteren. En heel belangrijk: hij leert van casuïstiek, omdat daarin de moresprudentie wordt gevormd en ontwikkeld.

Welke richting wijst de beroepscode?

In het tweede deel (B) van het boek leren we hoe de sociaal werker aan de hand van de artikelen in de nieuwe beroepscode in concrete dilemma's tot een beslissing kan komen en 'hoe te handelen'. Deel B hanteert dezelfde indeling als de beroepscode.

De centrale waarde van de drie sociale beroepen maatschappelijk werker, sociaalagogische werker en jeugdzorgwerker is het stimuleren van het tot zijn recht laten komen van de cliënt in wisselwerking met diens omgeving. Daarbij doet de sociaal werker een beroep op de eigen verantwoordelijkheid van de cliënt. In de gezondheids- en welzijnszorg is vanaf de jaren zestig in de vorige eeuw veel aandacht ontstaan voor de autonomie van de cliënt. We analyseren het begrip 'autonomie'.

De relatie met de cliënt is de belangrijkste relatie van de sociaal werker en kent diverse essentiële aspecten die we uitwerken. Zoals respect, privacy, informatie, zwijgplicht, drang en dwang. Wij betogen dat er gemakkelijk spanning ontstaat tussen enerzijds het tot zijn recht komen van de cliënt en anderzijds de privacy van de cliënt. In die relatie staat namelijk altijd de problematiek van de cliënt centraal en die is vaak van persoonlijke aard. Zorgvuldig wegen van die spanning behoort tot de professionaliteit van de sociaal werker, zeker in relatie met derden. In die weging staat de centrale waarde van het beroep voorop en is bescherming van de privacy daaraan ondergeschikt.

De zwijgplicht vraagt ook in de samenwerking veel aandacht. In de beeldvorming werken

sociaal werkers nauwelijks samen. Hoe belangrijk is een goede samenwerking? En welke rol speelt de ethiek daarbij?

Samenwerking onderscheiden we in twee definities: *cliëntgerichte* samenwerking en *beroepsgerichte* samenwerking. Beide werken we uit.

De meeste sociaal werkers werken in een organisatie. En de organisatie bepaalt de grenzen van wat het dagelijks werk inhoudt. Maar bepaalt de organisatie ook de grenzen van de handelingsruimte – de professionele autonomie – van de sociaal werker? In dit hoofdstuk werken we de consequenties van professionele autonomie en professionele logica binnen een organisatie uit.

We geven ook ruim aandacht aan de samenwerking over alles wat met het beroep en de beroepsuitoefening samenhangt. Zoals over de organisatie en het beleid, over deskundigheidsbevordering of over de methodische en ethische aanpak in casussen. Doel is dat de beroepsuitoefening er beter van wordt.

Wat zeggen de beroepscode over de relatie van sociaal werkers met hun beroepsgeenoten en welke rol professionele waarden daarin spelen? Die codes laten er geen misverstand over bestaan: toetsing van het beroepsmatig handelen is een must. Morele oordeelsvorming is daar weer een belangrijk – en vaak onder belicht – onderdeel van.

Moresprudentie geeft al met al veel aandacht aan de professionalisering van de sociaal werker. Daarin gaat het bijvoorbeeld verder dan tot nu toe gebruikelijk in boeken over beroepsethiek. Samen met collega's werken aan de professionalisering van het beroep is geen vrijblijvende norm. We zeggen ook dat bijdragen aan professionalisering voor zowel de kwaliteit van het werk als de motivatie van de professional noodzakelijk zijn. Daarnaast betogen we dat beroepsethiek, i.c. de beroepscode, bij uitstek geschikt is om je meer bewust te worden van je professionele waarden, verantwoordelijkheden en autonomie: *'En daarmee van de 'speelruimte' van je professionaliteit. En die speelruimte – hoe creatief, autonoom en moreel bewust je werkt – bepaalt je werkvreugde en beroepstrots. Werken met meer beroepstrots is werken met meer kwaliteit. Conclusie: de beroepscode is de sleutel tot het met beroepstrots werken aan professionalisering'* (pag. 234).

In de geschiedenis en de naam van de beroepen maatschappelijk werker en sociaalagogisch werker komt de relatie met de samenleving duidelijk naar voren. Toch gaven oude beroepscode nauwelijks aandacht aan die relatie. De nieuwe codes wel: de sociaal werker kent een voortdurende wisselwerking met de sociale omgeving van de cliënt en de maatschappij. In het slothoofdstuk gaan we dieper in op deze relatie; wat zeggen de beroepscode daarover en hoe profileert de sociaal werker zich in die samenleving?

Voor opleiding en praktijk

Handboek voor opleidingen

Het boek is bij uitstek een handboek voor de lessen beroepsethiek binnen het HSAO. Daarbij wordt uitgegaan van een didactische opzet waarbij studenten zich op bachelorniveau theorie eigen maken waarmee zij morele vragen en dilemma's leren analyseren en beoordelen. In ieder hoofdstuk staan op het einde een aantal opdrachten om die theorie toe te passen en te verwerken. Daarnaast wordt steeds verwezen naar de al genoemde website www.moresprudentie.nl met opdrachten om kennis en inzicht van dit hoofdstuk te toetsen. Met deze website krijgt het boek een extra dimensie door de opzet van een deugdelijke theorie te

koppelen aan een didactische werkvorm op de site. De diepgang van de theorie beantwoordt ook aan de nieuwe strengere eisen van het Hbo-niveau. Didactisch biedt dit boek door de koppeling aan de website de vrijheid om allerlei werkvormen te kiezen, zowel individueel als in grote of kleine groepen.

Handboek voor de praktijk

Naast handboek voor de opleiding is dit boek zeker ook een standaardwerk voor sociaal werkers in de praktijk die dagelijks morele vragen tegenkomen. En dat zijn alle sociaal werkers. Met het boek kunnen zij basale kennis over beroepsethiek verwerven of opfrissen (deel A) en uitgebreid kennismaken met de nieuwe beroepscode (deel B), waarin de relatie tussen theorie en praktijk van de beroepsethiek wordt gelegd.

Maar die praktijk bestaat ook uit managers en beleids- en stafmedewerkers. Lies Schilder, directeur van de NVMW noemde bij de presentatie van *Moresprudentie* drie voorwaarden om als sociaal werker professioneel en ethisch verantwoord te werken: een stevige beroepsidentiteit, lerende organisaties en een goed boek, zoals 'Moresprudentie'. Zij pleit er voor dat naast uitvoerend sociaal werkers, ook managers en werkbegeleiders zich de tekst van het boek eigen maken.

Beargumenteren en verantwoorden

Als auteurs vonden wij het een voorrecht om dit boek te schrijven. Een voorrecht omdat het boek naar ons idee nauw aansluit bij de praktijk, toch een doorwrochte theoretische ondergrond biedt en als geheel nieuwe impulsen aan de kwaliteit van het sociaal werk biedt. Lia van Doorn geeft het in haar voorwoord mooi weer: *'In de dagelijkse hectiek nemen (en krijgen) sociaal werkers vaak weinig tijd voor reflectie op ethische kwesties. Slagvaardigheid is een kracht van sociaal werkers, maar ook een valkuil als het gaat om het ethische aspect van hun werk. Want vaak is dán juist reflectie nodig, een moment van bezinning, van het afwegen van belangen, overdenken van de keuzes die gemaakt kunnen worden. Om weloverwogen besluiten te nemen en deze te kunnen beargumenteren en verantwoorden: voor zichzelf, voor de cliënt en zijn sociale omgeving, binnen de eigen organisatie en tegenover de buitenwereld.'* Daar hebben we in en met dit boek geprobeerd een bijdrage aan te leveren.

Jaap Buitink, Jan Ebskamp en Richard

Groothoff

'Moresprudentie. Ethiek en beroepscode in het sociaal werk' (ISBN 9789006952490) - uitgeverij ThiemeMeulenhoff. Informatie: ThiemeMeulenhoff